

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2026-94-24>
УДК 330:005.336.4

Клименко А.Б.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Навчально-науковий інститут
«Українська інженерно-педагогічна академія»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3211-2529>

Klymenko Anton

Education and Research Institute
“Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy”
of V.N. Karazin Kharkiv National University

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО СТРУКТУРУВАННЯ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЕЛЕМЕНТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ЙОГО ОЦІНКИ

METHODOLOGICAL APPROACHES TO INTELLECTUAL CAPITAL IDENTIFICATION AND STRUCTURING FOR ASSESSMENT PURPOSES

В рамках проведеного дослідження здійснено критичний аналіз існуючих підходів до класифікації інтелектуального капіталу, в процесі якого виявлено, що більшість сучасних підходів до аналізу структури інтелектуального капіталу та ідентифікації його елементів не повною мірою враховують економічну та правову природу окремих елементів капіталу, а саме їх здатність до самостійної ідентифікації та відчуження підприємством. На підставі проведеного аналізу розроблено структурно-логічну схеми класифікації елементів інтелектуального капіталу за чотирма фундаментальними критеріями: характером виникнення (внутрішній, зовнішній), можливістю відчуження, рівнем правової ідентифікації та характером впливу на показники діяльності (прямий, опосередкований). Особливу увагу приділено питанню правової ідентифікації окремих елементів інтелектуального капіталу та доведено, що правова ідентифікація виступає «містком», який дозволяє надати специфічним елементам інтелектуального капіталу статусу повноцінного майна або майнових прав, що відкриває можливості для їх використання підприємством.

Ключові слова: Інтелектуальний капітал, структура інтелектуального капіталу, людський капітал, структурний капітал, споживчий капітал, оцінка інтелектуального капіталу, вплив на фінансовий результат, вимірювання економічного ефекту, ефективність діяльності підприємства.

The study explores both the theoretical and methodological aspects of structuring and identifying a company's intellectual capital as a critical resource in today's transformational economy. The relevance of the research is driven by the need to transform intellectual capital concepts into applied managerial tools that enable the assessment of its impact on business performance. As part of the research, the author conducted a critical analysis of existing approaches to intellectual capital classification. This analysis revealed that most modern approaches to analyzing the structure of intellectual capital and identifying its elements do not fully account for the economic and legal nature of individual capital components, nor their capacity for independent identification and alienation by the company. The scientific novelty of the work lies in the development of the author's structural-logical scheme for classifying intellectual capital elements based on four fundamental criteria: the nature of origin (internal or external), the possibility of alienation, the level of legal identification, and the nature of the impact on performance indicators (direct or indirect). The article analyzes the structure of human, structural, and relational capital through the lens of these criteria. The practical significance of the study lies in the proposed system of quantitative and qualitative indicators for measuring each element of intellectual capital. The approach proposed by the author enables enterprise management not only to identify hidden intellectual resources but also to evaluate their overall impact on profit generation processes and the formation of the company's market value.

Keywords: Intellectual capital, structure of intellectual capital, human capital, structural capital, relational capital, intellectual capital assessment, impact on financial performance, measurement of economic effect, business performance.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиріч велика увага справедливо приділяється не лише традиційним ресурсам підприємства – трудовим, матеріальним, фінансовим, але й інформа-

ційним та інтелектуальним, які можуть сприяти генерації додаткового прибутку чи формування соціального ефекту. При цьому одним з таких ресурсів підприємства виступає інтелектуальний капітал,

що набуває форми знань та навичок персоналу, позитивного іміджу бренду, патентованих та непатентованих інновацій тощо. При цьому специфічний характер його як ресурсу полягає в тому, що його використання нерозривно пов'язане із іншими ресурсами підприємства, а сам інтелектуальний капітал завдяки своїй унікальній природі здатний до нагромадження та самостійного відтворення, розвитку і трансформації. В той же час, через специфічну економічну природу інтелектуального капіталу, складність його ідентифікації та вимірювання, на сьогодні недостатньо вивченими залишаються питання оцінки інтелектуального капіталу та окремих його елементів, вимірювання впливу які вони здійснюють на результати діяльності підприємства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження інтелектуального капіталу, впливу його на діяльність підприємства присвятили увагу велика кількість вітчизняних та іноземних вчених, зокрема Дж. К. Гелбрейт, М. Фішер, Т. Стюарт, П. Бабій, В. Базилевич, О. Бутнік-Сіверський, С. Вовканич, В. Григоренко, О. Грішнова, О. Собко, В. Удовиченко, А. Чухно, С. Шолуденко, Т. Шпарга, І. Шовкун та інші вітчизняні й іноземні науковці. Проте навіть незважаючи на тривалий час, протягом якого інтелектуальний капітал підприємства досліджується, науковці не можуть дійти остаточної єдиної думки про його природу, структуру, характеристики та характер впливу на процеси діяльності підприємства і формування прибутку.

Серед характеристик інтелектуального капіталу Партин Г. О. та Загородній А. Г. [7, с. 32] виділяють насамперед невичерпність, оскільки знання формуються, накопичуються та поширюються серед працівників підприємства і, отже, обсяг інтелектуального капіталу зростає; одночасність використання, оскільки знання одночасно можуть використовувати багато працівників; нелінійність через те, що прибутковість інтелектуального капіталу зростає у процесі його накопичення; а також невіддільність капіталу від його носія – певної людини, внаслідок чого як актив він є практично неліквідним.

Погоджуємося із Рамським А. Ю. та Лойко Є. М. [10, с. 342], які виділяють такі основні характерні ознаки інтелектуального капіталу загалом, – це ресурс, потенціал та результат (отримання прибутку) розвитку суб'єкту господарювання. При цьому науковці також звертають увагу на такі обмеження у використанні інтелектуального капіталу як ресурсної та потенціальної бази отримання прибутку суб'єктом господарювання, як моральне старіння інтелектуального капіталу внаслідок швидкого старіння наукових знань, втрачання цінності інтелектуальних продуктів при їх невикористанні у бізнес-процесах суб'єктів господарювання, обмежені

можливості людського мозку при впливі на людину негативних факторів та залежність процесу вироблення інтелектуальних продуктів від багатьох факторів. В свою чергу К. Ерроу [1] відзначає такі ознаки інтелектуального капіталу, які ускладнюють його оцінку, як невизначеність, повторюваність (можливість копіювання окремих елементів інтелектуального капіталу) та неподільність. Розвиток досліджень інтелектуального капіталу призвів до поглиблення розуміння взаємних впливів на інші ресурси підприємства. Так, Натрошвілі Г. Р. [5, с. 39] зазначає, що розуміння у світі сутності і значимості інтелектуального капіталу призвело до швидкого розвитку ринку об'єктів інтелектуальної власності (які у випадку комерціалізації можуть брати участь у формуванні інтелектуального капіталу компанії).

Багато вчених розглядають інтелектуальний капітал як систему всього інтелектуального знання, напрацювань та навичок, відносин з персоналом тощо, які можуть призвести до економічного ефекту, та як систему соціально-економічних відносин, які виникають навколо цього. Як справедливо зазначив Натрошвілі Г. Р. [5, с. 39], немає єдиної методології моніторингу інтелектуального капіталу, як і немає єдиного визначення поняття «інтелектуальний капітал». Так, Т. Стюарт [2], зокрема, характеризує інтелектуальний капітал як сукупність знань персоналу підприємства, які забезпечують його конкурентоспроможність. Як стверджує науковець, інтелектуальний капітал – це інтелектуальний матеріал, що включає знання, досвід, інформацію, інтелектуальну власність і бере участь у створенні цінностей.

Метою статті є розробка класифікації елементів інтелектуального капіталу за економічною та правовою природою і формування системи показників для оцінювання їх впливу на результати діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Залежно від того, яким чином інтелектуальний капітал залучений в процес господарської діяльності та виробництва на підприємстві, він може бути ідентифікований як:

- окремий ресурс, коли інтелектуальний капітал визначається як сукупність інтелектуальних та інших ресурсів, включаючи нематеріальні активи, інтелектуальну власність, накопичені знання, канали збуту, ділові зв'язки тощо;

- процес функціонального перетворення накопичених знань та інформації у певні блага;

- результат (дохід) тобто та додаткова вартість, яка перевищує сукупну вартість її активів, і генерується на підставі існуючого накопиченого досвіду, позитивного ділового іміджу, тощо.

Незважаючи на тривалий період досліджень, інтелектуальний капітал відповідно до своєї немаймо-

вої природи та варіативності, може мати різні форми вираження, а отже і впливу на показники діяльності підприємства. Вітчизняний дослідник Базилевич В. Д. до складу інтелектуального капіталу включає усі види економічних ресурсів, що не підлягають традиційним методам оцінки: людський та структурний капітал, який своєю чергою складається із клієнтського капіталу та організаційного капіталу, що включає інноваційний та процесний капітал [3, с. 64]. При цьому однією з особливостей функціонування інтелектуального капіталу як економічної категорії є його полікомпонентність, коли він виступає конгломератом взаємопов'язаних та взаємно перетинаючихся ресурсів та елементів, різних по своїй формі, але таких які поєднує здатність до генерування додаткового прибутку для підприємства.

Загальноприйнятим є виділення в структурі інтелектуального капіталу наступних елементів:

- Людського капіталу, що представляє собою ті знання та навички, творчі здібності, якими володіють працівники підприємства (у т. ч. знання отримані ними в результаті попередньої діяльності та минулих подій), які надають можливість підприємству виробляти продукцію, пропонувати нові товари, розвивати та впроваджувати інновації.

- Структурного капіталу, який складають патентовані та непатентовані об'єкти інтелектуальної власності, комп'ютерні програми та бази даних, способи побудови організаційних відносин всередині компанії (її організаційна структура), методи стимулювання та мотивації.

- Споживчого капіталу, що відображає усталену позицію підприємства на ринку, цінність його бренду для споживачів, прихильність існуючих та майбутніх споживачів, здатність підприємства задовольнити споживчий попит, віртуальна власність (включаючи способи просування в мережі Інтернет).

Зазначена класифікація є достатньо узагальненою, але не дає змоги виділити способи набуття конкретних елементів інтелектуального капіталу (зокрема створені вони самим підприємством чи набуті ззовні), формат контролю над ним (чи може підприємство вільно розпоряджатися та відчувувати його), не відображає які саме об'єкт включені до структурного капіталу тощо. Як справедливо відзначає Пальчук О. І. [6, с. 288], в основі поділу інтелектуального капіталу на три категорії лежить економічна поведінка. В свою чергу Приймак В. та Корнілова І. [8] пропонують модель інтелектуального капіталу організації як синергетичний ефект узгодженої взаємодії людського, структурного і ринкового капіталів, що генерують переваги у створенні вартості, де під вартістю розуміється інтелектуальний капітал (або потенціал) компанії. При цьому на думку вчених, додана вартість формується саме на

перетині елементів інтелектуального капіталу, а граничний контур знань, які формують додану вартість формується перетином елементів інтелектуального капіталу.

Відтак, велика кількість науковців пропонує ще більше поглиблювати структуру та елементи інтелектуального капіталу, виділяти у складі інтелектуального капіталу додаткові елементи, які наділяються самостійними функціями та властивостями, і відтак пропонується розглядати їх окремо, як повноцінні (чи пріоритетні) складові інтелектуального капіталу, що впливають на його оцінку, управління, здатність генерувати дохід.

Зокрема, велика кількість науковців у складі структурного капіталу виділяють додаткові елементи – інтелектуальну власність (патенти, ліцензії, торговельні марки, об'єкти авторського та суміжного права, ноу-хау), інновації (деякі вчені виділяють інноваційний капітал окремо), та інфраструктурні активи (внутрішні правила та процедури, корпоративні політики, алгоритми прийняття бізнес-рішень тощо). На підставі цього, пропонується ще більше поглиблювати структуру та елементи інтелектуального капіталу, виділяючи процесний, зелений, технологічний, капітал відносин, капітал знань, інноваційний капітал, соціальний капітал, емоційний, духовний тощо (Кожушко О.В. [4], Пунда О. О., Арзянцева Д. А., Захаркевич Н. П. [9] та інші). Між тим, «додаткові» елементи інтелектуального капіталу, які не мають самостійної юридичної природи (зокрема такі, як капітал цифрової трансформації, соціальний чи психологічний капітал), не матимуть самостійного джерела інформації для оцінки вартості та економічного ефекту (а відтак мають бути виміряні в сукупності з іншими елементами інтелектуального капіталу – наприклад людським чи структурним).

Так, Рамський А. Ю. та Лойко Є. М. пропонують [10, с. 343] виділяти у структурі інтелектуального капіталу капітал цифрової трансформації – технічне та технологічне оснащення цифровізації бізнес-процесів, бази даних, розробка нових цифрових продуктів, швидкий доступ та захищеність інформації. Між тим відкритим залишається питання про те, чи є такий капітал цифрової трансформації окремим елементом чи все ж таки має ідентифікуватися як частина структурного капіталу, який складають патентовані та непатентовані об'єкти інтелектуальної власності, комп'ютерні програми та бази даних, способи побудови організаційних відносин всередині підприємства. В свою чергу, якщо розглядати капітал цифрової трансформації як вміння та навички працівників, що впливають на ефективність їх роботи, то в такому випадку цей елемент є похідним від людського капіталу, а отже має розглядатись спільно із ним.

На наш погляд, більш глибока диференціація елементів інтелектуального капіталу буде виправданою у випадку, якщо:

- окремі елементи (навички, інтелектуальна власність, клієнтський досвід тощо), є результатом чи наслідком окремих економічних процесів (як внутрішніх, так і зовнішніх), а відтак не є прямо чи опосередковано взаємопов'язаними;

- окремі елементи інтелектуального капіталу мають різну правову чи економічну природу, спосіб ідентифікації, можливість відчуження, особливості життєвого циклу тощо;

- такі окремі елементи інтелектуального капіталу по-різному впливають на прибуток підприємства чи здатність до його генерації, а отже їх участь у бізнес-циклі проявляється принципово різним способом.

Зважаючи на це, можемо зробити висновок про те, що вивчення та подальша оцінка інтелектуального капіталу передусім має здійснюватися в розрізі усталених його елементів, а їх подальша диференціація та подрібнення повинні відбуватися лише з метою виокремлення елементів, які володіють самостійними властивостями, що можуть істотно впливати на їх дослідження чи оцінку. Це безпосередньо дозволяє підійти до оцінки зазначених елементів, чи способу їх впливу на результати діяльності підприємства.

Оцінка інтелектуального капіталу виступає одночасно інструментом для оцінки нематеріальних (неосяжних) ресурсів підприємства, які зазвичай не відображені в традиційній фінансовій звітності, але формує вартість підприємства, та є способом оцінки впливу інтелектуальних ресурсів на показники діяльності підприємства, та додаткового економічного ефекту.

Проте, як було зазначено вище, інтелектуальний капітал в силу своєї немайнової природи, вже з самого початку має складності ідентифікації та вимірювання вартості. Як справедливо зазначає Пальчук О. І. [6, с. 286], складність оцінки інтелектуального капіталу пов'язана з переходом від абстрактних нематеріальних елементів інтелектуального капіталу до їх конкретної вартості. При цьому основна проблема, з якою стикається сучасна теорія оцінки інтелектуального капіталу, полягає у визначенні явного зв'язку даного капіталу з результатами діяльності підприємства.

Відтак, здебільшого оцінка його вартості проводиться або на підставі аналізу зміни показників рентабельності окремих видів витрат, або шляхом порівняння ринкової вартості та капіталізації підприємства із підприємствами-аналогами. Зазначений підхід буде виправданим, коли оцінка буде проводитись у розрізі окремих елементів інтелектуального капіталу.

На нашу думку, саме такий підхід дозволяє зробити оцінку інтелектуального капіталу максимально коректною та точною, адже:

- внаслідок поділу його на складові елементи, які мають різну економічну чи правову природу, матимемо змогу визначити спосіб впливу кожного з таких елементів на показники ефективності діяльності підприємства;

- можуть використовуватись традиційні методи оцінки ефективності використання окремих видів ресурсів, чи співвідношення прибутку або доходу до окремих видів витрат. Це дозволяє подолати поріг невизначеності загальної вартості інтелектуального капіталу;

- щодо окремих елементів буде доступна інформація про їх вартість (наприклад на підставі інформації про понесені витрати на дослідження та розробки, або на підставі експертної оцінки нематеріальних активів), яка може безпосередньо враховуватись при визначенні вартості інтелектуального капіталу в цілому.

Для досягнення зазначеної мети, для систематизації та подальшої оцінки елементів інтелектуального капіталу в межах даного дослідження нами було обрано наступні класифікаційні критерії, які застосовувались до кожного з структурних елементів інтелектуального капіталу:

- Характер виникнення дозволяє розмежувати об'єкти, що створюються всередині підприємства (результат власних розробок, навчання персоналу), та активи, залучені із зовнішнього середовища. Це має значення для визначення стратегії капіталізації відповідних витрат.

- Правова ідентифікація та можливість відчуження виступають базисом для юридичного оформлення об'єктів інтелектуального капіталу, надання їм статусу майна або майнових прав. Це визначає можливість підприємства розпоряджатися активом, зокрема використовувати його як інвестиційний ресурс чи внесок до статутного капіталу.

- Вплив на діяльність підприємства дає змогу диференціювати об'єкти за ступенем їх участі у формуванні фінансового результату – від опосередкованого впливу до прямої генерації прибутку.

На нашу думку зазначені критерії можуть використовуватись для первинної ідентифікації та вивчення впливів елементів інтелектуального капіталу на процеси в діяльності підприємства.

На підставі визначених критеріїв нами проведено систематизацію елементів інтелектуального капіталу в розрізі трьох усталених складових – людського, структурного та споживчого капіталу. Для кожного елемента визначено характер виникнення, можливість відчуження та рівень правової ідентифікації, а також встановлено характер його впливу на

діяльність підприємства – прямий або опосередкований. Окремо наведено систему кількісних та якісних показників, які можуть використовуватися для вимірювання економічного ефекту від використання відповідного елемента.

У Таблиці 1 наведено характеристику окремих елементів інтелектуального капіталу із оцінкою економічних та інших індикаторів, які можуть бути безпосередньо використані для оцінки економічного ефекту від використання елементів інтелектуального капіталу в діяльності підприємства. Відповідно до отриманих результатів, безпосередня оцінка елементів

інтелектуального капіталу можлива для обмеженого числа його елементів (передусім йдеться про ті елементи структурного та споживчого капіталу, які пов'язані з вартістю інтелектуальної власності, віртуальної власності, вартістю бренда, нематеріальними активами). Між тим, переважна більшість елементів інтелектуального капіталу не підлягає прямій оцінці, для чого можна використовувати способи вимірювання їх впливу на процеси формування прибутку та динаміку розвитку в діяльності підприємства.

Таким чином, проведена систематизація наочно демонструє, що елементи інтелектуального капіта-

Таблиця 1

Класифікація елементів інтелектуального капіталу з позицій впливу на показники діяльності

Елементи ІК	Критерії оцінки та ідентифікації			Вплив на діяльність	Показники для вимірювання
	Характер виникнення	Можливість відчуження	Правова ідентифікація		
Людський капітал					
Досвід персоналу	внутрішній	відсутня	відсутня	Прямий: продуктивність праці, зниження витрат	Витрати на навчання / дохід; стаж ключових спеціалістів; витрати на менторство
Здатність до навчання, розвиток талантів	внутрішній	відсутня	відсутня	Опосередкований: інноваційні рішення, продуктивність	Витрати на стимулювання інновацій / дохід; відсоток працівників у програмах навчання; кількість впроваджених новацій; плинність кадрів
Освіта та підвищення кваліфікації	внутрішній	відсутня	відсутня	Прямий: продуктивність праці, зниження витрат	Витрати на навчання на 1 працівника; структура персоналу за кваліфікацією; співвідношення з фінансовим результатом
Мотивація та задоволеність персоналу	внутрішній	відсутня	відсутня	Опосередкований: залученість, зменшення плинності	Витрати на додаткові винагороди; показники плинності кадрів
Структурний капітал					
Організаційна структура	внутрішній	відсутня	відсутня	Прямий: швидкість реагування на зміни	Кількість елементів структури; витрати на управління
Алгоритми прийняття рішень	внутрішній	відсутня	відсутня	Прямий: якість і швидкість рішень	Час прийняття рішень; кількість рівнів погодження
Система управління	внутрішній	відсутня	відсутня	Прямий: оперативність, досягнення цілей	Співвідношення витрат на управління до собівартості; оцінка ефективності стандартів
Системи мотивації, корпоративна культура	внутрішній	відсутня	відсутня	Опосередкований: залученість, плинність кадрів	Співвідношення витрати на винагороди до чистого прибутку; зростання продуктивності після впровадження програм
Інтелектуальна власність (ноу-хау патенти, ліцензії)	внутрішній / зовнішній	наявна	наявна	Прямий: нові технології, частка ринку	Кількість об'єктів ІВ; вартість НМА, амортизація НМА; витрати на роялті

Продовження таблиці 1

Елементи ІК	Критерії оцінки та ідентифікації			Вплив на діяльність	Показники для вимірювання
	Характер виник-нення	Можливість відчуження	Правова ідентифікація		
Людський капітал					
Досвід персоналу	внутрішній	відсутня	відсутня	Прямий: продуктивність праці, зниження витрат	Витрати на навчання / дохід; стаж ключових спеціалістів; витрати на менторство
Здатність до навчання, розвиток талантів	внутрішній	відсутня	відсутня	Опосередкований: інноваційні рішення, продуктивність	Витрати на стимулювання інновацій / дохід; відсоток працівників у програмах навчання; кількість впроваджених новацій; плинність кадрів
Освіта та підвищення кваліфікації	внутрішній	відсутня	відсутня	Прямий: продуктивність праці, зниження витрат	Витрати на навчання на 1 працівника; структура персоналу за кваліфікацією; співвідношення з фінансовим результатом
Дослідження та розробки	внутрішній	обмежена	наявна	Опосередкований: нова продукція, зростання кваліфікації	Витрати на R&D / прибуток; кількість отриманих патентів; частка нових продуктів
Інформаційні системи та бази даних	внутрішній / зовнішній	обмежена	наявна	Прямий: прийняття рішень, обробка інформації	Витрати на впровадження ІС; час обробки замовлення; ефективність прийняття рішень
Споживчий капітал					
Цінність бренду та позиція на ринку	внутрішній	відсутня	обмежена	Прямий: обсяг продажів, частка ринку, цінова надбавка	Співвідношення витрат на маркетинг до прибутку; частка ринку; кількість торговельних марок
Прихильність споживачів	внутрішній	відсутня	відсутня	Прямий: повторні продажі, зниження витрат на маркетинг	Частка повторних покупок; витрати на рекламу та просування
Віртуальна власність	внутрішній	обмежена	обмежена	Прямий: охоплення аудиторії, канали продажу	Витрати на онлайн-просування; унікальні відвідувачі, конверсія; вартість віртуальної власності
Відносини з постачальниками та партнерами	внутрішній	відсутня	відсутня	Прямий: стабільність поставок, ціни, якість	Тривалість відносин з постачальниками; порівняння умов закупівлі; кількість та сума порушень зобов'язань
Клієнтська база	внутрішній	відсутня	відсутня	Прямий: стабільні обсяги продажів, економія на маркетингу	Кількість постійних клієнтів / частка доходу; витрати на нових vs існуючих клієнтів

Джерело: авторська розробка

лу є принципово неоднорідними як за своєю економічною та правовою природою, так і за характером впливу на результати діяльності підприємства. Якщо окремі елементи структурного та споживчого капіталу (зокрема об'єкти інтелектуальної власності, віртуальна власність, бренд) допускають пряму

вартісну оцінку, то переважна більшість елементів людського капіталу та частина елементів структурного капіталу можуть бути вимірні лише опосередковано – через їх вплив на рентабельність, продуктивність праці та здатність підприємства генерувати прибуток. Це підтверджує необхідність диференці-

йованого підходу до оцінки інтелектуального капіталу та робить недостатнім застосування єдиної універсальної методики для всіх його складових.

При цьому дискусійним залишається питання про те, чи застосовні для оцінки та вимірювання інтелектуального капіталу ті методи оцінки, які використовуються для оцінки нематеріальних активів та об'єктів інтелектуальної власності. Пальчук О. І. [6, с. 293] розглядаючи питання оцінки інтелектуального капіталу зазначає, що на сьогоднішній день існує три підходи до оцінки інтелектуальної власності: порівняльний (ринковий), дохідний та витратний. Таким чином, вчений опосередковано прирівнює оцінку інтелектуального капіталу до оцінки інтелектуальної власності та нематеріальних активів, що не є цілком коректним в силу відмінностей цих понять (оскільки до складу інтелектуального капіталу відносяться такі елементи як структурний, організаційний, людський капітал, які за своєю природою не є інтелектуальною власністю, але здатні генерувати економічний ефект).

Висновки. За результатами проведеного аналізу визначено, що інтелектуальний капітал підприємства представляє собою різномірну сукупність об'єктів, які володіють принципово різними ознаками, розвиваються за абсолютно різними правилами, і мають різноспрямовані впливи на результати діяльності підприємства. На відміну від існуючих підходів, які розглядають інтелектуальний капітал як єдину однорідну категорію, запропонована класифікація дозволяє диференціювати його елементи за економічною та правовою природою, що є необхідною передумовою для коректної оцінки їх впливу

на результати діяльності підприємства. При цьому запропонований нами підхід дозволяє управлінському персоналу підприємства наочно визначити, які елементи інтелектуального капіталу можуть мати захист (а отже, формують майновий комплекс підприємства, мають високий ступінь захисту), а які можуть контролюватися лише на рівні управлінських рішень (як людський капітал).

Крім того, перехід від якісних характеристик до запропонованих абсолютних та відносних показників дозволяє інтегрувати методику оцінки ефективності використання інтелектуального капіталу в загальну систему управління ефективністю розвитку підприємства. Зважаючи на те, що запропонована методика охоплює всі три складові інтелектуального капіталу та враховує різний характер їх впливу, вона створює методичну основу для подальшої розробки інтегрального показника оцінки ефективності використання інтелектуального капіталу підприємства.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці інтегрального показника оцінки ефективності використання інтелектуального капіталу на основі запропонованої системи індикаторів. Особливої уваги потребує питання адаптації методики до галузевої специфіки підприємств, оскільки значущість окремих елементів інтелектуального капіталу та їх вплив на фінансовий результат суттєво відрізняються залежно від сфери діяльності. Крім того, актуальним напрямком є дослідження динаміки інтелектуального капіталу в умовах цифрової трансформації та оцінка впливу цифрових активів на конкурентоспроможність підприємства.

Список літератури:

1. Arrow K. J. The Economic Implications of Learning by Doing. *Review of Economic Studies*. 1962. Vol. 29, № 3. pp. 155–173.
2. Stewart T. A. *Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations*. New-York : Doubleday, 1997. 240 p.
3. Базилевич В. Д. *Інтелектуальна власність* : підручник. 3-тє вид. Київ : Знання, 2014. 671 с.
4. Кожушко О. В. Економетричне моделювання рівня захисту інтелектуального капіталу промислового підприємства. *Вісник ЖДТУ. Економіка, управління та адміністрування*. 2011. № 3 (57). С. 254–257.
5. Натрошвілі Г. Р. Інтелектуальний капітал як чинник інноваційної діяльності. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2016. № 2 (6). С. 38–42.
6. Пальчук О. І. Інтелектуальний капітал: проблемні питання оцінки. *Ефективність діяльності підприємств в умовах глобалізаційних процесів* : монографія / за ред. О. В. Ольшанської, А. О. Мельник, Т. М. Янковець. Київ : КНУТД, 2016. С. 285–298.
7. Партин Г. О., Загородній А. Г. Інтелектуальний капітал суб'єкта господарювання: сутність, складники, методи оцінювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2022. Вип. 45. С. 30–41.
8. Приймак В., Корнілова І. Інтелектуальний капітал в епоху штучного інтелекту. *Економіка та суспільство*. 2025. № 71.
9. Пунда О. О., Арзянцева Д. А., Захаркевич Н. П. Теоретична сутність та компонентна структура інтелектуального капіталу підприємства. *Наука, технології, інновації*. 2021. № 3. С. 10–19.
10. Рамський А. Ю., Лойко Є. М. Розвиток інтелектуального капіталу в умовах цифрової трансформації суб'єктів господарювання. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2025. № 1 (15). С. 340–349.

References:

1. Arrow, K. J. (1962). The economic implications of learning by doing. *Review of Economic Studies*, 29(3), pp. 155–173.
2. Stewart, T. A. (1997). *Intellectual capital: The new wealth of organizations*. Doubleday.
3. Bazylevych, V. D. (2014). *Intelektualna vlasnist: Pidruchnyk* [Intellectual property: A textbook] (3rd ed.). Znannia. (in Ukrainian)
4. Kozhushko, O. V. (2011). Ekonometrychne modeliuвання rivnia zakhystu intelektualnoho kapitalu promyslovoho pidpriemstva [Econometric modeling of the protection level of the industrial enterprise's intellectual capital]. *Visnyk ZhDTU: Ekonomika, upravlinnia ta administruvannya*, no. 3(57), pp. 254–257. (in Ukrainian)
5. Natroshvili, H. R. (2016). Intelektualnyi kapital yak chynnyk innovatsiinoi diialnosti [Intellectual capital as a factor of innovative activity]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu*, no. 2(6), pp. 38–42. (in Ukrainian)
6. Palchuk, O. I. (2016). Intelektualnyi kapital: Problemni pytannia otsinky [Intellectual capital: Problematic issues of assessment]. In O. V. Olshanska, A. O. Melnyk, & T. M. Yankovets (Eds.), *Efektivnist diialnosti pidpriemstv v umovakh hlobalizatsiinykh protsesiv: Monohrafiia* (pp. 285–298). KNUTD. (in Ukrainian)
7. Partyn, H. O., & Zahorodnii, A. H. (2022). Intelektualnyi kapital sub'iekta hospodariuvannya: Sutnist, skladnyky, metody otsynivannya [Intellectual capital of the business entity: Essence, components, assessment methods]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia: Ekonomichni nauky*, no. 45, pp. 30–41. (in Ukrainian)
8. Pryimak, V., & Kornilova, I. (2025). Intelektualnyi kapital v epokhu shtuchnoho intelektu [Intellectual capital in the era of artificial intelligence]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 71. (in Ukrainian)
9. Punda, O. O., Arziantseva, D. A., & Zakharkevych, N. P. (2021). Teoretychna sutnist ta komponentna struktura intelektualnoho kapitalu pidpriemstva [Theoretical essence and component structure of enterprise intellectual capital]. *Nauka, tekhnologii, innovatsii*, no. 3, pp. 10–19. (in Ukrainian)
10. Ramskyi, A. Y., & Loiko, Ye. M. (2025). Rozvytok intelektualnoho kapitalu v umovakh tsyfrovoy transformatsii sub'ektiv hospodariuvannya [Development of intellectual capital in the conditions of digital transformation of business entities]. *Yevropeyskyi naukovyi zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh innovatsii*, no. 1(15), pp. 340–349. (in Ukrainian)

Дата надходження статті: 17.04.2026

Дата прийняття статті: 25.05.2026

Дата публікації статті: 26.06.2026